

K ODKAZU PROFESORA JOSEFA MACHÁČKA

Dne 12. července 1984 zemřel profesor JUDr. et PhDr. Josef Macháček, senior katedry marxisticko-leninské filozofie a logiky filozofické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Narodil se 4. prosince 1917 v Brně, v dělnické rodině. Své mimořádné nadání a zájem o vědění projevoval už od raných školních let. Po studiích na gymnáziu v Brně-Husovicích se zapsal na právnické fakultě v Brně; zároveň byl mimořádným posluchačem filozofie na fakultě filozofické. Jeho studia však byla přerušena okupací, takže je mohl dokončit až po osvobození, kdy se plně a nadšeně zapojuje do mnoha veřejných a stranických funkcí. V letech 1947—1948 studuje na univerzitě v Edinburghu. Od roku 1950 působí na brněnské univerzitě, od roku 1951 na její filozofické fakultě. V roce 1955 je jmenován docentem logiky a dějin filozofie, 1962 profesorem dějin filozofie. Po léta (1954—1963) byl vedoucím katedry dějin filozofie a logiky, v letech 1960—1962 děkanem filozofické fakulty. Vedle dlouholetého působení na filozofické fakultě UJEP v Brně přednášel po jistou dobu i na filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci, po roce 1970 obětavě pomáhal ve výuce marxisticko-leninské filozofie pro Ústav marxismu-leninismu UJEP (na pedagogické, právnické a lékařské fakultě) i na Vysoké škole dopravní v Žilině. Jeho pedagogická, odborná a veřejná práce byla mnohokrát oceněna: vyznamenáním KV KSČ (1958), vyznamenáním Za zásluhy o výstavbu (1965), medailí k 25. výročí Vítězného února a dalšími čestnými uznáními stranickými a veřejnými (zvláště za činnost v Socialistické akademii). Ve studijním roce 1974 až 1975 mu byl udělen titul Vzorný pedagogický pracovník UJEP. Ke svým pětadesátinám obdržel zlatou medaili filozofické fakulty UJEP.

Filozofická osobnost Josefa Macháčka se utvářela pod vlivem jeho učitelů (zvláště Josefa Tvrdého), dále v konfrontaci s britskou zkušeností a analytickou filozofií, zejména však byla natrvalo určena marxisticko-leninskou perspektivou, kterou si osvojoval v teoretickém studiu i v praktické politické činnosti; odtud jeho stálý morálně pociťovaný důraz na angažovanost filozofické teorie. V tomto duchu začíná svou vysokoškolskou dráhu jako zapálený propagátor marxismu-leninismu, teoreticky

i v pedagogickém působení zdůrazňuje jednotu všech jeho součástí i jednotu marxistického myšlení a jednání. Vědecky začal pracovat v oblasti logiky, popřípadě filozofie logiky; šlo o tematiku, které se věnoval už za pobytu v Anglii. Při analýze ústředních kategorií logiky, především pojmu a soudu, přirozeně přechází na pole gnoseologie, kde ho upoutává problematika vztahu logiky a dialektiky (to je také předmětem jeho práce rigorózní a habilitační). Odmítá tehdy rozšířenou tendenci klást vedle sebe (nebo dokonce proti sobě) logiku formální a logiku dialektickou jako logiku „nižší“ a „vyšší“, a dokládá, že celou otázku je třeba řešit jako problém nikoli jen logický, nýbrž metodologický, filozofický. Tím se dostává k tematice, která pak už natrvalo zůstane v popředí jeho zájmu: k otázce sepětí metodologického a světově názorového aspektu marxistického myšlení viděné na pozadí vztahu filozofie a speciálních věd. Jeho myšlenky o tom, leckdy poněkud provokativně formulované, působily velmi podnětně a anticipovaly příští vývoj marxistické teorie u nás. V souvislosti s uvedenou problematikou (i v souvislosti s překladem díla anglického marxisty M. Cornfortha) se vrací k prozkoumávání historických forem klasického empirismu (Locke, Hume) a klade si úkol kritického zhodnocení novopozitivistického proudu. Odtud se pak obrací k práci na kritice buržoazní filozofie vůbec. Principy této kritiky promýšlí podnětným způsobem (a snad jako první u nás) nejen ve smyslu teoretickém, nýbrž v jednotě ideologických a teoretických určení a ověřuje si je pak mimo jiné ve svých heslech pro Stručný filozofický slovník (1966), která pokrývají takřka celou rozlohu soudobého buržoazního myšlení od novopozitivismu až po filozofii existence a fenomenologii. Jako celek představují svým obsahem i rozsahem patrně nejucelenější a nejrozsáhlejší český marxistický přehled tohoto předmětu, který v ničem nepodléhá dobovým iluzím o buržoazní filozofii. Marxistická kritika buržoazní filozofie se stala také hlavním tématem jeho pedagogické činnosti. Základní rysy buržoazní filozofie a její vývojové tendence rád dokumentoval na kritickém rozboru takových osobností, jakými byli například Schopenhauer a Nietzsche, James, Dewey a Russell, Kierkegaard, Heidegger a Husserl, Wittgenstein a další představitelé analytického myšlení. Ke studiu jejich díla přivedl i některé ze svých žáků, většinou členů jeho filozofického kroužku věnovaného právě marxistické kritice buržoazní filozofie. — Jeho „kritika buržoazního rozumu“ ovšem nepředstavovala jednostrannou či akademickou orientaci na rozbor směrů západního myšlení. Věren svému pojetí marxistického myšlení spojuje zde kritiku s řešením problémů naší současnosti, zejména s problémy výstavby a vytváření vědeckého světového názoru, komunistického morálního vědomí i socialistického způsobu života. To jej orientovalo i na otázky vědeckého ateismu, především k otázce podmínek překonávání náboženských představ; zde poukazoval především na potřebu pozitivního rozvíjení a rozšiřování vědeckého světového názoru, socialistického způsobu života a vůbec socialistických přeměn naší společnosti.

Ve vší své práci a v celém svém životě tedy hlásal a — ne bez rizika nepochopení — uplatňoval jistý svérázný, avšak přece autenticky marxistický a komunistický koncept marxisticko-leninské filozofie. Tato filozofie mu — předně — nebyla nikdy strnulou doktrínou, uzavřeným

systémem abstraktních kategorií, nýbrž teoreticko-vědecky fundovaným světovým a životním názorem, který interiorizován v hluboké přesvědčení a vyznání se realizuje nejen v teoretické reflexi, nýbrž i v životní praxi člověka, včetně jeho každodenních rozhodnutí a angažovaných činností. Tedy program po všech stránkách marxovský, preferující účast na změně světa před pouhou jeho interpretací. To se pak — za druhé — výrazně projevilo v jeho práci učitele filozofie vskutku filozofického. Nešlo přitom jen o to, že při studiu a výkladu historických filozofií zaměřoval své posluchače a žáky k tomu, aby si tímto prostřednictvím — skrze původní text i nejnovější literaturu — osvojovali a upevňovali své marxistické přesvědčení. Šlo zejména o to, že se nikdy neomezoval na „jednosměrný“ pedagogicko-didaktický „provoz“, tj. neposkytoval monologické výklady, nýbrž — také na základě provokujících, ba někdy utopicky znějících otázek — vedl studenty k dialogu, jímž se vyučovaný může stát skutečným subjektem procesu osvojování marxistické myšlenky. Tak se profesoru Macháčkovi přednáška měnila v seminář, v besedu, rozhovor, ale také rozbor odtažitých teoretických pojmů či názorů, v rozprávění se studenty o tom, co je nejpodstatnější v životě, a to nejen „vůbec“, nýbrž právě teď a pro ně samé. Snad to byl — za třetí — právě tento „sókratovský princip“, co jej přivedlo k tomu, aby si ověřil terapeutické možnosti filozofie. To mu znamenalo, že marxistická filozofie jako skutečná filozofie může řešit nejen problémy „velkého“ světa společnosti, jemuž jako angažovaný kompas poskytuje směr a perspektivy, nýbrž také problémy „malého“ světa jednotlivce: proto ho může ozdravovat a uzdravovat tam, kde ztrácí orientaci ve světě i v sobě samém.

Jiří Cetl — Jiří Gabriel

